

KRONIKA

KNJIŽEVNOST

PAVLE ZIDAR: KARANTANIJA. Knjižica Karantanija* Pavleta Zidarja se že koj po prvem branju zelo težko vrašča v tisti predstavniki okvir, ki se nam je o Zidarjevem literarnem opusu izoblikoval po delih, ki so doslej že izšla v naših literarnih revijah ali pa v samostojnih knjižnih izdajah. Ta dela so Zidarju prinesla sloves izvirnega, eruptivnega, emotivno in problemsko vznemirljivega pa samoniklega pisateljskega oblikovalca, ki si s svoje glediščne točke vztrajno prizadeva izpovedati svoj odnos do sveta, do našega časa in do problemov, ki jih ta čas poraja; in v tem svojem hotenju je Zidar zmerom (pa naj gre za novele ali pa za roman, kakor je to na primer Sveti Pavel, ki ga docela upravičeno označujejo za vrh dosedanjega Zidarjevega pisanja) pošten, odkrit, brezkompromisen, prepričljiv, globoko zakoreninjen v naši resničnosti, v tematskem območju, ki se mu je izoblikovalo v samosvoj pisateljski svet ves čas njegovega zorenja, pa čeprav njegovi teksti odsevajo precēj individualno zasnovan oblikovalni prijem. Izpovedni elementi Karantanije se z vsem tem bolj malo ujemajo: delo je koncipirano kot potopis in s tem do neke mere odstopa od pravih literarnih tekstov, ki jih dozdej poznamo spod Zidarjevega peresa, ta menjava zvrsti pa po vsej verjetnosti povzroča vse tiste temeljne nesporazume in odstopa, ki se iz njih dokončno formira mnenje o vrednosti pričujočega besedila samega in ki na prvi pogled z že omenjeno menjavo zvrsti nimajo skoraj nobene konkretnejše, globlje zveze, pa navzlic temu rezultirajo v marsičem prav iz nje.

S Karantanijo je načel Zidar pomemben kompleks vprašanj, ki so ostala bolj ali manj nerešena in so zvečine zgodovinske oziroma politične narave: gre namreč za poskus literarne označitve obstoja ali pa neobstoja našega slovenskega življa v sosednji Avstriji, tistega življa, ki je bil zaradi svoje geografske lokacije ves čas našega zgodovinskega in narodnostnega razvoja najbolj izpostavljen vplivu tujih sil. Treba je priznati: za potopis je to zelo hvaležna in zanimiva téma, ki pa ima eno samo možnost, da postane tudi literarno zanimiva, pomembna zavoljo svoje literarne obdelave (in da tako tudi izpolni svoj namen) — če jo namreč pisatelj obdela kot problem našega nacionalnega občutja, naše nacionalne pripadnosti, kot naše, slovensko narodnostno vprašanje, se pravi kot tisti del naše resničnosti, ki nemalo določa in mora določati našo nacionalno eksistentnost, eksistentnost našega nacionalnega čutenja. To je edina možnost, da se lahko osebna občutja in razmišljanja, ki jih namerava pisatelj preoblikovati v literaturo, povzpno nad faktografijo, obenem pa še zmerom obdrže faktografsko, kronistično podlago, ki je samo z njo mogoče zajeti vso to kompleksno in vzročno povezano problematiko v njenem konkretnem bistvu. Zidar se je tega docela zavedal in se je tudi odločil za to pot, od tod naprej pa se nam začenja precēj jasno kazati tudi *literarna* problematičnost Karantanije: Zidarju se namreč ni posrečilo najti prave sintetične oblike, ki bi bila primerna za to, da bi se nizi njegovih zasebnih impresij, zapisov, občutij in razmišljanj spremenili v enovito, literarno

* Pavle Zidar, Karantanija. Mladinska knjiga 1967

vizijo konkretnih problemov narodnostnega obstoja avstrijskih Slovencev, prav tako pa tudi ni vzpostavil nekakega »mostu«, ki naj bi vezal to konkretno problematiko z našo resničnostjo, z resničnostjo Slovencev v Sloveniji. Zidar si sicer ves čas zastavlja vprašanja, ki mu jih porajajo določeni dogodki, konkretne refleksije, ves čas skuša na ta vprašanja tudi odgovarjati, a njegovi zasebni odgovori se ne vzdigajo nad efemernost, nad bežno dotikanje problemov, ki jih ne more razrešiti. In čeprav so primere skoraj vselej tvegane, vendar ne morem mimo tega, da si ne bi priklical v spomin Malapartejev Kaputt, delo, ki se dotika čisto drugačne snovi, popolnoma drugega problemskega območja; pa vendar se pri Malaparteju vsi konkretni fakti s pretresljivo silo spreminjajo v grozljive odgovore o stanju človekovega humanizma in o izhodu iz brezhibnosti tedanje krize evropske zavesti. Oblika, ki jo je bil ustvaril Malaparte v Kaputtu, je tista idealna sinteza, ki jo mora imeti vsako besedilo, kadar si zastavlja kot svoj namen umetniško razrešitev problemov, ki so porajeni iz konkretnega stanja časa. Zidarjevo pričevanje skoraj v ničemer ne kaže te literarne prepričljivosti in prav gotovo je to njegova poglobljena slabost.

Nekateri pomisleki zaradi formalne strukture Zidarjeve Karantanije pa so zaradi njenih stilnih značilnosti pri tem osrednjem vtisu skoraj drugotnega pomena, pa čeprav ta osrednji vtis nekoliko celo potrjujejo in ga krepijo. Knjiga precèj neorgansko razpada v tri dele, od teh prvi obravnava slovenski živelj ob Muri, se pravi na avstrijskem Štajerskem, drugi se dotika procesa zoper vojnega zločinca Rojka in skuša ob njem pokazati in označiti nekatere tipičnosti v odnosu med Avstrijci in Slovenci, tretji del pa posega v nekatera osrednja eksistenčna vprašanja koroških Slovencev, po številu in nacionalni zavesti najmočnejše skupine slovenske manjšine v Avstriji. V vsakem od teh treh delov je seveda najti nekatere imenitne pisateljske pasaže (kajti svojega primarnega pisateljskega temperamenta Zidar ne more skriti), vendar zbuja celota vtis neorganiziranosti snovi, pisateljske nediscipline in nedodelanosti, nedomišljenosti samega koncepta knjige. Proces je nekak tujek v knjigi sami, meje med faktografijo in literaturo, med bežnimi osebnimi zapisi in literarno preoblikovanimi resničnostmi so nejasne, neizrazite, tako da deluje vsa enota celo z obrtnega gledišča le kot skromen torzo. Ostala dela, prvi in tretji, sta vendarle bolj domišljena, zasnovana bolj scela, a vtis obrobnosti in efemernosti je navzlic temu ves čas pričujoč, tako da se zdi, ko da ta formalna, oblikovna neuskkljenost samo še hromi Zidarjev pisateljski namen. V vsem delu so še najboljše pisateljeve spominske retrospektive iz mladosti: tam pa se kaže tisti Zidar, ki ga že poznamo, Zidar, ki suvereno oblikuje svet svojih vtisov, svojih občutij, svet, ki je samo njegov in ki nas pretresa s svojo resničnostjo in človeško prizadetostjo.

Tako torej Karantanija v nobenem smislu ne naznačuje kakšne nove stopnje v Zidarjevem pisanju, še manj, knjiga je v marsičem skoraj znamenje upada njegove pisateljske moči; vendar je po drugi strani spet docela jasno, da ta upad ni stagnacija Zidarjevega pisateljstva, ampak so razlogi zanj drugje, da jih je iskati v tematski preusmeritvi, ki je Zidar ni do kraja obvladal. Tako se je pisatelj eksurz iz avtonomnega individualnega sveta, ki si ga je bil ustvaril v svojih prejšnjih delih, v svet faktografsko, kronistično obarvane resničnosti končal z delnim umetniškim porazom.

Borut Trekman